



1. ר' ברוך גיגי

את אופיה של מלאכת צידה ניתן להבין בשני אופנים:
א. הגבלת החירות של בעל החיים.
ב. הבאת בעל החיים לרשותו של האדם ולשליטתו.

2. שר'ת אבני נזר אר"ח סימן קפט

ונראה לי דהיינו טעמא דדבר שאין במינו ניצוד פטור. דשניא מלאכת צידה משאר מלאכות. שיש בהן שינוי בדבר שנעשה בו המלאכה. ואפי' הוצאה מרשות לרשות נשתנה במה שהוא ברשות אחר. אבל צידה אין שום שינוי בגוף החי' רק אצל האדם שנעשה ברשותו. ועל כן דבר שבמינו ניצוד לצורך גופו חשיב ברשותו שיש לו דבר מה. אבל דבר שאין במינו ניצוד משום שאין בהם תועלת כלל אין לו כלום אף לאחר שניצוד כגון הצד זבובים שאין בהם צורך. נמצא שלא חשיב ברשותו רק שמציל עצמו שלא יזיקו לו על כן הוא צדן. אבל לא נחשב שיש לו דבר מה. על כן לא חשיב מלאכה כלל. וכי סבירא ל' לר' יהודה מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב. היכי דהמלאכה הוי מלאכה אף בלא הצורך והצורך רק כי היכי דליהוי מלאכת מחשבת. הוי מלאכת מחשבת אף בצורך שאינו מגופה. אבל בצידה דבלא התועלת לא הוי מלאכה כלל אינו מועיל התועלת שלא יזיקו וכו"ל ודו"ק

3. ר' ברוך גיגי

בדבריו נראה שברור לו שכל החידוש של מלאכת צידה הוא החידוש של שליטת האדם, ולכן אין חייבים אלא על דברים שיש משמעות לשליטת האדם עליהם. אך, לשיתנו, ניתן להציע הסבר זה של שליטת האדם גם בלי היסוד של מלאכה גרועה בצידה, ואדרבה הגורם של מלאכה גרועה יכול לצמצם את גדרי המלאכה גם למ"ד שצידה אינה שליטת האדם אלא הגבלת החירות, שהגבלה זו משמעותית רק במינים שדרכם בכך, ובלא"ה אין חשיבות להגבלה זו.

4. משנה מסכת שבת פרק יג משנה ה [הסוגיא שלנו גם נמצא בשבת קו.:-]

ר' יהודה אומר הצד צפור למגדל וצבי לבית חייב וחכמים אומרים צפור למגדל וצבי לבית ולחצר ולביבין רבן שמעון בן גמליאל אומר לא כל הביבין שוין זה הכלל מחוסר צידה פטור ושאינו מחוסר צידה חייב:

5. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קו עמוד ב

גמרא. תנן התם: אין צדין דגים מן הביבין ביום טוב, ואין נותנין לפנייהם מזונות. אבל צדין חיה ועוף, ונותנין לפנייהם מזונות. ורמינהו: ביבין של חיות ושל עופות ושל דגים - אין צדין מהם ביום טוב, ואין נותנין לפנייהם מזונות. קשיא חיה אחיה, קשיא עופות אעופות! - בשלמא חיה אחיה לא קשיא, הא - רבי יהודה, הא - רבנן. אלא, עופות אעופות קשיא! - וכי תימא? עופות אעופות נמי לא קשיא; הא - ביבר מקורה, הא - ביבר שאינו מקורה; והא בית, דמקורה הוא, ובין לרבי יהודה ובין לרבנן, צפור למגדל - אין, לבית - לא! - אמר רבה בר רב הונא: הכא בצפור דרור עסקינן, לפי שאינה מקבלת מרות. דתנא דבי רבי ישמעאל: למה נקרא שמה צפור דרור - מפני שדרה בבית כבשדה. השתא דאתי נמי לא קשיא, חיה אחיה נמי לא קשיא, הא - בביבר גדול, הא - בביבר קטן. היכי דמי ביבר גדול, היכי דמי ביבר קטן? אמר רב אשי: כל היכא דהיט בתריה, ומטי לה בחד שיחייא - ביבר קטן, ואידך - ביבר גדול. אי נמי: כל היכא דנפיל טולא דכתלים אהדדי - ביבר קטן, ואידך - ביבר גדול, ואי נמי: כל היכא דליכא עוקצי עוקצי - ביבר קטן ואידך - ביבר גדול.

6. ר' ברוך גיגי

ייתכן, שזהו יסוד מחלוקת התנאים לעיל האם כדי לעבור על מלאכת צידה יש להביא את הצבי לבית או שעובר כבר כשמכניסו לביבר. לדעת חכמים הסוברים כי הכנסת צבי לביבר חשיב ניצוד, הרי שיסוד מלאכת צידה הינו בהגבלת החופש של בעל החיים, שהרי במקום זה האדם לא שולט על החיה אולם חירותה נמנעת. אולם לדעת ר' יהודה הסובר כי אינו מתחייב עד שיכניסנה לבית, נראה כי יסוד המלאכה הוא שליטת האדם.

כמובן שאין ההסבר הזה מחויב, ויש מקום לומר שאף חכמים דורשים את שליטת האדם על בעל החיים ולא די בכך שהוגבלה חירותו. אפשר שהבנת דעת חכמים, תלויה בטיב החילוק שבין ביבר גדול וביבר קטן. בסוגיה שם נאמר כי לדעת חכמים ישנו חילוק בין ביבר גדול לביבר קטן, כאשר עובר על מלאכת צידה בביבר קטן בלבד....

באופן פשוט נראה כי שלושת ההגדרות לביבר קטן עולות בקנה אחד, ויש מקום למשוך את שלושתן לכיוון אחד - שליטתו של האדם עליהם, או הגבלת חירותם.

אולם, ניתן גם לפרש כי הדעה התולה את ההבדל בין המקומות ב'מטי ליה בחד שיחיא' סוברת שהעיקר בשליטת האדם (שהרי האדם הוא המדד לקביעת אופי המקום), ואילו הדעה התולה את ההבדל ב'נפיל טולא דכתלים אהדדי', סוברת כי העיקר בהגבלת החירות של בעל החיים ואם הביבר צר, הוא מרגיש כלוא

7. רש"י מסכת ביצה דף כד עמוד א

בחד שיחיא - בפעם אחת שהוא שוחה עליו לתפשו, אין לו להשמט ממנו.

8. חידושי הרשב"א מסכת ביצה דף כד עמוד א

נראה שרש"י ז"ל גריס היכי דמי ביבר קטן כל דמטי ליה בחד שיחיא בחי"ת שהוא ז"ל פירש כל ששוחה עליו לתופסו ואינו יכול להשמט ממנו, ואינו מחוור דביבר [כ]ה קטן מבית וזה פשיטא דצדין, וגרסת הספרים שלנו כל דהיט ומטי ליה בחד (שיחיא) ופי' רבי' (שמואל) [חננאל] כל שמגיעו בריצה אחת ואינו צריך לפוש בנתים.

9. תלמוד ירושלמי (וילנא) מסכת ביצה פרק ג הלכה א

גמ' אמר רבי חננאל מתני' דלא כרבי יהודה דתנינן תמן רבי יהודה אומר הצד צפור למגדל וצבי לבית חייב הא לגינה ולביבין פטור מחלפה שיטתיה דרבי יהודה דתנינן אין צדין דגים מן הביבין ואין נותנין לפנייהם מזונות הא לגינה ולביבין פטור מחלפה שיטתו דרבנן דתנינן תמן וחכ"א צפור למגדל וצבי לגינה ולחצר ולביבין ותנינן אבל צדין חיה ועוף מן הביבין ונותנין לפנייהם מזונות הא לגינה ולחצר לא כאן בחצר מקורה כאן בחצר שאינה מקורה והא תנינן גינה אית לך מימר גינה מקורה אלא כאן בגדולה כאן בקטנה ר' עולא אמר בעון קומי רבי

אחא מה ניתני כל המחוסר צידה חייב ושאינו מחוסר צידה פטור אמר לון ולא בנעל לתוכה אנן קיימין אלא כל המחוסר צידה אסור ושאינו מחוסר צידה מותר

10. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קז עמוד א

אמר שמואל: כל פטורי דשבת פטור אבל אסור, לבר מהני תלת דפטור ומותר; חדא - הא, וממאי דפטור ומותר - דקתני סיפא: למה זה דומה - לנועל את ביתו לשומר ונמצא צבי שמור בתוכו. ואידך: המפיס מורסא בשבת, אם לעשות לה פה - חייב, אם להוציא ממנה לחה - פטור. וממאי דפטור ומותר - דתנן: מחט של יד ליטול בה את הקוף. ואידך: הצד נחש בשבת, אם מתעסק בו שלא ישכנו - פטור, אם לרפואה - חייב. וממאי דפטור ומותר - דתנן: כופין קערה על הנר בשביל שלא תאחוז בקורה, ועל צואה של קטן, ועל עקרב שלא תישך.

11. רמב"ם הלכות שבת פרק י הלכה כה

רמשים המזיקין כגון נחשים ועקרבים וכיוצא בהן אף על פי שאינן ממתין הואיל ונושכין מותר לצוד אותם בשבת, והוא שיתכוין להנצל מנשיכתן, כיצד הוא עושה כופה כלי עליהן או מקיף עליהן או קושרן כדי שלא יזיקו.

12. חידושי ר' חיים הלוי הלכות שבת פרק י הלכה יז

... וא"כ הרמב"ם דפסק בפ"א שם דמלאכה שאין צריכה לגופה חייב עליה א"כ איך פסק בהנך תרתי דמפיס מורסא וצידת נחש דמותר כשאינו מתכוין לעשות לה פה או לצוד, עיין שם בדברי המ"מ.... והנראה לומר בזה, דהנה באמת במפיס מורסא דהיתרה הוא כשאינו מתכוין לעשות לה פה רק להוציא ממנה ליחה, וכדתנן כן להדיא במתני' דאם לעשות לה פה חייב ורק אם כוונתו הוא להוציא ממנה הליחה בלבד אז הוא דשרי, וא"כ הא נמצא דהוי באמת דבר שאינו מתכוין דפטור בשבת לכ"ע, ואף על גב דהוי פסיק רישיה, אכן הרי דעת הערוך היא דפסיק רישיה דלא ניחא ליה מותר, הובא בתוס' שבת דף ק"ג ועוד בכמה דוכתי, וכן בהך דצידת נחש לפי המבואר בדברי הרמב"ם שכתב וז"ל מותר לצוד אותן בשבת והוא שיתכוין להנצל מנשיכתן עכ"ל. וא"כ הא נמצא דאינו מתכוין כלל לצוד רק להציל עצמו בלבד, וא"כ הא הוי דבר שאינו מתכוין בפסיק רישיה דלא ניחא ליה דפטור בשבת לכ"ע לדעת הערוך. אלא דלפ"ז צ"ע הסוגיא דתלי להו בדין מלאכה שאין צריכה לגופה והא הוי דבר שאינו מתכוין, דבשבת מותר מן התורה לכ"ע, וצ"ע....

13. חזון איש אר"ח נג

ק"ז ב' איכא דמתני לה אהא הכז נחש כו' ר"ש היא, זה קיים אף לדעת הערוך דהכא, מכיון ללידה, דשם לידה הוא הכבאה אותו למקום מנומלס ולשלול ממנו את החפש לטויל למקום שיראה, והרי כיון לכך, וזה שאינו לריך לעגמוחו הוא קוצע לו בדין משא"ל, ולר"י חייב, וכדין הורגו שלא ישכנו, ואמנם הר"מ שפסק משא"ל חייב עלי' ופסק דמותר ללודו שלא ישכנו הוא משום שמפרש דהני לישינו פלוגי וכמש"כ לטויל.

14. ר' גיגי

האם יש חיוב צד בירי בבעלי חיים?
האם יש איסור צידה על הרג בעלי חיים בנוסף על איסור נטילת נשמה, או שעיקר צידה היא רק בכבישת בעל חיים תחת ידו של אדם בזמן שהוא חי, אבל בהורגו אינו חייב אלא משום נטילת נשמה?
יתכן, כי יש לתלות ספק זה ביסוד צידה מלאכת: אם המוקד הוא הגבלת החופש של בעל החיים, סביר שאין בהריגתו משום צידה, כי ברגע שמת אין שום משמעות לצמצום מרחב התנועה. אבל, אם מוקד המלאכה הוא הכנסת בעל החיים לרשות האדם, אפשר שזה שייך גם בהורגו.

בעניין זה אומרת הגמרא:

"אמר שמואל: השולה דג מן הים, כיון שיבש בו כסלע - חייב" (שבת קז).

וכתב רש"י שם:

"השולה דג - שהיה ניצוד ועומד מבעוד יום".

מדברי רש"י מוכח שאם לא היה ניצוד מבעוד יום, היה חייב עכשיו שתיים - משום צידה ומשום נטילת נשמה. אולם, יש לדחות ראיה זו כי אפשר שכוונת רש"י לחייב משום צידה מיד עם הוצאתו מן המים, לפני שייבש, ואפשר שאם צד על ידי הריגה מיידית חייב רק משום נטילת נשמה.

ויעויין ראב"ה שכתב:

"והא דפריך אילימא ר' יהודה הא <אמר> מלאכה שאינה צריכה לגופה חייב, היינו משום צידה, שכשנהרגים הרי הם ניצודים, אי נמי

אנטילת נשמה פריך ולא אחבורה" (שבת ס' קצ"ד).

בתיורצו הראשון הוא בודאי סבור שיש חיוב צידה בהריגתו, ולא ברור אם התירוץ השני בא לחלוק על נקודה זו או להציע מלאכה נוספת לחיוב. ונראה לי להציע שיש לחלק בין שני מצבים: אם עיקר מגמתו של האדם היא להרוג את בעל החיים, יתחייב רק משום נטילת נשמה, אבל במקום שרוצה להשיג את בעל החיים, והוא מחליט להביאו לרשותו על ידי הריגתו, כי כך נוח לו יותר לפעול, יש לראות בזה שני חיובים גם משום צידה וגם משום נטילת נשמה.

15. מח' אחרונים אם יש צד בבהמה איטי בטבעה.